

Malý retrográdní slovník filosofických pojmů

Marek Jakoubek a Tomáš Hirt

U příležitosti významného životního jubilea našeho dlouholetého učitele si dovoluujeme přispět dílkem navazujícím na jednu z jeho prací, která se od doby svého vydání dočkala již tři rozšířených reprintů a nechybí v knihovně snad žádného studenta humanitních oborů. V námi předkládané práci prezentujeme výsledky „dekonstruktivního“ čtení (tzn. čtení proti záměru autora) Malé filosofie člověka a zejména Slovníku filosofických pojmů Prof. Jana Sokola, jehož jedním z prvních skromných výstupů je například vnoření „nečekaných a nevysvětlitelných ‚shod okolností‘ – synchronicit“ (Sokol 1998, s.: 365). Vedle často smysluplných koincidencí mezi pojmy lze za všechny uvést zejména pozoruhodný fakt, že řazení *a tergo* vyneslo jeden z autorových centrálních pojmů na čelní místo souboru.

Úvod

Pojetí a poslání slovníku

Malý retrográdní slovník filosofických pojmů (dále MRSFP) vstupuje do řady slovníků, které vznikly – za jejich více než stoleté tradice – na principu abecedního pořádku podle pravé strany slov, tj. *a tergo*. Zásadně se odlišuje od dosud vydávaných retrográdních slovníků zejména dvěma zásadními vlastnostmi: 1. u všech jednotek uvádí jejich absolutní frekvenci empiricky zjištěnou v korpusu 975 pojmů na základě kvantitativní analýzy Slovníku filosofických pojmů Jana Sokola (Sokol 1998), 2. jedná se o vůbec první *filosofický* retrográdní slovník na světě. Proto bychom měli spíše mluvit o *filosofickém frekvenčním* retrográdním slovníku, který reprezentuje první soustavný kvantitativní výzkum v této oblasti. Oba zmíněné rysy

MRSFP nabyly v celkovém pojetí tohoto slovníku vědomě dominantního postavení a vzhledem k tomu, že se jedná o počín na poli filozofického i jazykovědného bádání doposud bezprecedentní, mají tato data povahu vskutku objevnou.

Při uspořádání slovních tvarů (slovoforem) podle jejich pravé strany dostává se do zcela nového světla význam informace, jejímž nositelem jsou koncovky, úloha morfologických kategorií, a to jednotlivě i v jejich vzájemné kombinaci, popř. „souhře“. Údaje o frekvenci dokládají jejich úlohu v textu a hierarchizují užití jednotlivých tvarů.

MRSFP tak ukazuje složení filozofické slovní zásoby v korpusu při abecedním seřazení zprava v nových vztazích, představuje bohatý pramen pro poznání dosud skrytých vazeb a hierarchických souvislostí mezi pojmy. Zároveň filozofický frekvenční retrográdní slovník vytváří předpoklady k tomu, aby se kvantifikovala produktivnost jednotlivých sufixů, jejich konkurence, kompatibilitnost i synonymie v současném filozofickém pojmosloví. Je samozřejmé, že zde byly naznačeny jen některé možnosti, které MRSFP nabízí filozofům a lingvistům, a že by bylo možno výčet jeho možného využití rozšiřovat a prohlubovat.

Charakteristika materiálu, korpusu

MRSFP byl pořízen na základě Slovníku filozofických pojmů (Sokol 1998). Vzhledem k tomu, že korpus měl sloužit především kvantitativní analýze současné filozofické terminologie, hrála tu významnou úlohu i *jednotka textu*, kterou je v zásadě *filozofický pojem*, *pojmový pár* či *opozita*. Každou jednotku v slovníku bezprostředně provází jednomístný číselný kód, který označuje absolutní frekvenci jednotky v korpusu.

K technice vypracování MRSFP

Slovník byl připraven za pomoci počítače COMPAQ Armada 4130T. Vstupní data se skládala z uvedeného souboru (viz výše), na kterém však bylo nutné provést několik úprav: připravené záznamy byly retrográdně obráceny, tj. převedeny ve zpětném pořadí symbolů na pravou zarážku své zóny a posunuty podle délky zpět na zarážku levou. Stran personálních aktivit konkrétní činnost sestávala ze dvou základních kroků: Marek Jakoubek četl jednotky z uvedeného souboru *prográdně* jednu podruhé, aby je Tomáš Hirt vzápětí *a tergo* za využití zmíněné výpočetní techniky řadil.

Seznam nejdůležitější literatury

- Alinei, M. L.: *Dizionario inverso italiano. Con indici e lista di frequenza delle terminazioni*. The Hague 1962
- Bielfeldt, H. N.: *Rückläufiges Wörterbuch der russischen Sprache der Gegenwart*. Berlin 1958
- Indeks a tergo do Słownika języka polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego*. Warszawa 1971
- Juilland, A.: *Dictionnaire inverse de la langue française*. The Hague – Paris 1965
- Miličić, V.: *Obraten rečnik na makedonskiot jazik*. Skopje 1967
- Mistriek, J.: *Retrográdný slovník slovenčiny*. Bratislava 1976
- Papp, F.: *Reverse-alphabetised Dictionary of the Hungarian Language*. Budapest 1969
- Slavičková, E.: *Retrográdní morfemický slovník češtiny*. Praha 1975
- Sokol, J.: *Malá filosofie člověka a Slovník filosofických pojmů*. Praha 1998
- Těšitelová, M. – Petr, J. – Králík, J.: *Retrográdní slovník současné češtiny*. Praha 1986
- Těšitelová, M. – Petr, J. – Králík, J.: *Retrográdní slovník tvarů adjektiv v současné češtině*. Praha 1985

Malý retrográdní slovník filosofických pojmů

A	metoda	1	ousia	1	
	pravda	1	úsia	1	
osoba	1	theodicea	1	mája	1
zpětná vazba	1	idea	1	logika	1
kladná zpětná vazba	1	autos efa	1	polemika	1
záporná větná vazba	1	jóga	1	technika	1
differentia specifica	1	epocha	1	gramatika	1
hromada	1	Gaia	1	pragmatika	1
vláda	1	paideia	1	etika	1
monáda	1	energeia	1	noetika	1
věda	1	alétheia	1	apologetika	1
třída	1	sofia	1	estetika	1
svoboda	1	touha	1	kinestetika	1
náhoda	1	penia	1	politika	1
příroda	1	metanoia	1	kritika	1

dialektika 1	příčina 1	kvantita 1
sémantika 1	rodina 1	entita 1
sémiotika 1	vina 1	identita 1
patristika 1	množina 1	relativita 1
heuristika 1	algebra 1	objektivita 1
kausistika 1	booleovská algebra 2	fakulta 1
mystika 1	biosféra 1	nicota 1
maieutika 1	šifra 1	hmota 1
hermeneutika 1	víra 1	nadhodnota 1
metafyzika 1	metafora 1	asymptota 1
morálka 1	agora 1	proselýta 1
láska 1	struktura 1	filosofie práva 1
scholastika 1	kultura 1	Achillés a želva 2
látka 1	cenzura 1	výchova 1
jednotka 1	tabula rasa 1	břítva Ockhamova 1
filosofie jazyka 1	premisa 1	promluva 1
Pascalova sázka 1	res extensa 1	společenská smlouva 1
kabala 1	podstata 1	doxa 1
Iónská škola 1	úcta 1	syntéza 1
Kodaňská škola 1	věta 1	hypotéza 1
Marburská škola 1	synchronicita 1	apoteóza 1
Milétská škola 1	aseita 1	metempsychóza 1
Frankfurtská škola 1	legalita 1	hypnóza 1
dilema 1	finalita 1	analýza 1
schéma 1	intencionalita 1	psychoanalýza 1
noéma 1	totalita 1	
paradigma 1	sexualita 1	Á
dogma 1	kvalita 1	
anima 1	kauzalita 1	já 1
maxima 1	elita 1	teorie organistická 1
lemma 1	sensibilita 1	filosofie křesťanská 1
forma 1	konformita 1	smlouva společenská 1
norma 1	afinita 1	falzifikovatelná 1
fantasma 1	solidarita 1	proměnná 1
charisma 1	polarita 1	
pneuma 1	singularita 1	B
základna 1	autorita 1	
prolegomena 1	biodiversita 1	pán a rab 1

pohyb 1	aplikace 1	situace 1
	implikace 1	mezní situace 1
C	explikace 1	privace 1
	komunikace 1	deprivace 1
fuzzy logic 1	ekvivokace 1	motivace 1
nic 1	bifurkace 1	adekvace 1
ad hoc 1	relace 1	demytologizace 1
post hoc, ergo propter hoc 1	korelace 1	socializace 1
moc 1	asimilace 1	internalizace 1
	extrapolace 1	generalizace 1
D	interpolace 1	civilizace 1
	kontemplace 1	sekularizace 1
q. e. d. 1	spekulace 1	práce 1
výklad 1	manipulace 1	tradice 1
alegorický výklad 1	sublimace 1	definice 1
id 1	afirmace 1	intuice 1
operand 1	informace 1	opozice 1
národ 1	emanace 1	dispozice 1
kód 1	imaginace 1	projekce 1
talmud 1	diskriminace 1	introspekce 1
soud 1	predestinace 1	kontradikce 1
syntetický soud 2	fonace 1	princip kontracikce 1
analytický soud 1	emancipace 1	fikce 1
osud 1	anticipace 1	funkce 1
stud 1	participace 1	dedukce 1
	metanarace 1	redukce 1
E	operace 1	konjunkce 1
	integrace 1	disjunkce 1
ancilla theologiae 1	aspirace 1	redukce 1
negace 1	inspirace 1	eidetická redukce 1
iniciace 1	frustrace 1	indukce 1
asociace 1	akulturace 1	konstrukce 1
variace 1	interpretace 1	dekonstrukce 1
eidetické variace 1	meditace 1	tolerance 1
deviace 1	konotace 1	substance 1
klasifikace 1	denotace 1	instance 1
identifikace 1	adaptace 1	evidence 1
verifikace 1	princip individuace 1	transcendence 1

inteligence 1	gnoseologie 1	dichotomie 1
emergence 1	teologie 1	alchymie 1
konvergence 1	negativní teologie 1	metonymie 1
ambivalence 1	Gestalt psychologie 1	epifanie 1
reference 1	etymologie 1	tyranie 1
esence 1	sémiologie 1	teogonie 1
kvintesence 1	etiologie 1	kosmogonie 1
intence 1	aitiologie 1	harmonie 1
protence 1	axiologie 1	ironie 1
retence – protence 1	ekologie 1	entropie 1
existence 1	epistemologie 1	utopie 1
preexistence 1	homologie 1	periferie 1
konsekvence 1	apologie 1	materie 1
konvence 1	antropologie 1	teorie 1
emoce 1	filosofická antropologie 1	alegorie 1
percepce 1	typologie 1	kategorie 1
apercepce 1	eschatologie 1	aporie 1
sugesce 1	ontologie 1	afasie 1
evoluce 1	deontologie 1	parusie 1
revoluce 1	tautologie 1	apatie 1
substituce 1	mytologie 1	empatie 1
image 1	synergie 1	sympatie 1
ochlokracie 1	entelechie 1	ortodoxie 1
demokracie 1	oligarchie 1	cenestézie 1
aristokracie 1	hierarchie 1	naděje 1
Arkádie 1	autarkie 1	pole 1
pansofie 1	anomálie 1	vůle 1
teosofie 1	marginálie 1	laissez faire 1
filosofie 1	univerzálie 1	exegese 1
naturfilosofie 1	Akadémie 1	fylogeneze 1
první filosofie 1	anomie 1	agrese 1
dějiny filosofie 1	ekonomie 1	regrese 1
antroposofie 1	makroekonomie 1	deprese 1
magie 1	mikroekonomie 1	represe 1
genealogie 1	heteronomie 1	exprese 1
analogie 1	autonomie 1	duše 1
ideologie 1	taxonomie 1	status quo ante 1
teleologie 1	antinomie 1	praxe 1

syntaxe 1	Ě	a priori 1
reflexe 1		a fortiori 1
ekstáze 1	věc o sobě 1	amor fati 1
hypostáze 1	jeskyně 1	tode ti 1
extáze 1		princip totožnosti 1
askeze 1	G	causa sui 1
geneze 1		
ontogeneze 1	e.g. 1	I
hereze 1	Areopág 1	násilí 1
teze 1	jin a jang 1	vědomí 1
antiteze 1	Sturm und Drang 1	podvědomí 1
krize 1	demagog 1	nevědomí 1
intenze 1	dialog 1	kolektivní nevědomí 1
extenze 1	demiurg 1	svědomí 1
katarze 1		vnímání 1
iluze 1	H	poznání 1
konkluze 1		fundování 1
nouze 1	rozvrh 1	podmiňování 1
	Vídeňský kruh 1	angažování 1
Ě	bludný kruh 1	trvání 1
	Bůh 1	absurdní 1
epoché 1		předurčení 1
arché 1	CH	učení 1
Tyché 1		analogické myšlení 1
nomotetické 1	úspěch 1	utrpení 1
diké 1	Ding an sich 1	měření 1
ananké 1	duch 1	ověření 1
fylé 1		odcizení 1
epistémé 1	I	umění 1
dané 1		mínění 1
nadpřirozené 1	fainesthai 1	vytěsnění 1
agapé 1	dělba moci 1	odpuštění 1
technokraté 1	in statu nascenci 1	amorfní 1
encyklopedisté 1	panta rhei 1	materiální 1
sofisté 1	ignoratio elenchi 1	triviální 1
kynikové 1	petitio principii 1	radikální 1
peripatetikové 1	mýtus o jeskyni 1	normální 1
	a posteriori 1	

iracionální 1	normativní 1	pokrok 1
generální 1	konzervativní 1	výrok 1
integrální 1	kognitivní 1	jazyk 1
akcidentální 1	transitivní 1	metajazyk 1
transcendentální 1	pozitivní 1	přirozený jazyk 1
habituální 1	aktivní 1	
aktuální 1	objektivní 1	L
inteligibilní 1	subjektivní 1	
legitimní 1	intersubjektivní 1	élan vital 1
profánní 1	deskriptivní 1	ideál 1
posvátné a profánní 1	sugestivní 1	existenciál 1
spontánní 1	konstitutivní 1	rituál 1
diachronní 1	diskurzivní 1	první hybatel 1
synchronní 1	expresivní 1	úděl 1
partikulární 1	koextenzivní 1	epicykl 1
komplementární 1	heterodoxní 1	symbol 1
fragmentární 1	štěstí 1	smysl 1
moderní 1	bytí 1	kalkul 1
postmoderní 1	svědectví 1	krokodýl 1
aposteriorní 1	vlastnictví 1	
apriorní 1	přátelství 1	M
foresní 1	osvícenství 1	
adekvátní 1	náboženství 1	credo ut intelligam 1
konkrétní 1	filosofie náboženství 1	per analogiam 1
implicitní 1		islám 1
finitní 1	J	ad vocem 1
transcendentní 1		zájem 1
kontingentní 1	vývoj 1	pojem 1
imanentní 1		vjem 1
inherentní 1	K	problém 1
koherentní 1		ad hominem 1
konsistentní 1	znak 1	teorém 1
abstraktní 1	feedback 1	extrém 1
disjunktní 1	úsudek 1	systém 1
extrovertní 1	počitek 1	lexém 1
absolutní 1	závazek 1	axiom 1
negativní 1	zlatý věk 1	symptom 1
relativní 1	nadčlověk 1	credo quia absurdum 1

ad absurdum 1	Lykeion 1	de facto 1
reductio ad absurdum 1	daimónion 1	contradictio in adiecto 1
empireum 1	zákon 1	cogito 1
korollarium 1	zón politikon 1	status quo 1
kritérium 1	chybný výkon 1	přávo 1
sensorium 1	conditio sine qua non 1	přirozené právo 1
trivium 1	organon 1	
exemplum 1	kánon 1	P
fylum 1	hypokeimenon 1	princip 1
actio in proximum 1	noumenon 1	antropický princip 1
genus proximum 1	apeiron 1	slabý antropický princip 1
sumum bonum 1	adiaforon 1	silný antropický princip 1
fatum 1	gnothi seauton 1	apolónský princip 1
fides quaerens intellectum 1	taxon 1	letící šíp 1
regressus in infinitum 1	eón 2	typ 1
kvantum 1	agón 1	archetyp 1
quaternio terminorum 1	aión 1	
universum 1	daimón 1	
rozum 1	próton kinún 1	R
antonym 1	androgyn 1	látka a tvar 1
		Homo faber 1
N	O	éter 1
das Man 1	tao 1	arbiter 1
aufheben 1	more geometrico 1	charakter 1
gen 1	libido 1	harmonie sfér 1
Sobecký gen 1	ego 1	mír 1
to hen 1	superego 1	humor 1
clinamen 1	a tergo 1	zápor 1
Zen 1	princip vyloučeného třetího 1	Homo viator 1
fenomén 1	zlaté pravidlo 1	kvantifikátor 1
epifenomén 1	zlo 1	prostor 1
Dasein 1	homo 1	časoprostor 1
periodizace dějin 1	jsoucno 1	světový názor 1
filosofie dějin 1	nekonečno 1	tertium non datur 1
termín 1	absolutno 1	non sequitur 1
epigon 1	dobro 1	
zón logon echon 1	amicus Plato 1	

Ř		próton pseudos 1	racionalismus 1
		logos 1	konvencionalismus 1
	lhář 1	omfalos 1	pluralismus 1
		Euathlos 1	naturalismus 1
S		polemos 1	strukturalismus 1
		nomos 1	sensualismus 1
	čas 1	chórismos 1	spiritualismus 1
	peras 1	makrokosmos 1	nihilismus 1
	proces 1	mikrokosmos 1	holismus 1
kréťan Epimenidés 1		přenos 1	populismus 1
	sórités 1	topos 1	pesimismus 1
	mesotés 1	kairos 1	tomismus 1
	expressis verbis 1	poros 1	novotomismus 1
	mutatis mutandis 1	fuzzy sets 1	pyrthonismus 1
mathesis universalis 1		ceteris paribus 1	platonismus 1
	dynamis 1	homo sociologicus 1	taoismus 1
philosophia perennis 1		homo economicus 1	solipsismus 1
tertium comparationis 1		geni	synkretismus 1
sensus communis 1		cykl	
sui generis 1		homuncul	
diairesis 1		stimul	
mimésis 1	ignoramus et ignorabir		novopozitivismus 1
anamnésis 1		chiliasmus 1	animus 1
fronésis 1		stoicismus 1	humanismus 1
noésis 1		skepticismus 1	historicismus 1
experimentum crusis 1		gnosticismus 1	agnosticismus 1
	fysis 1	narcismus 1	manicheismus 1
analogia entis 1		chasidismus 1	epikureismus 1
actio in distans 1		deismus 1	ateismus 1
ens 1		polyteismus 1	panteismus 1
antecedens 1		psychologismus 1	panenteismus 1
akcidens 1		sylogismus 1	monoteismus 1
homo ludens 1		tychismus 1	pacifismus 1
	agens 1	realismus 1	orfismus 1
	referens 1	tradicionalismus 1	antropomorfismus 1
adresát-referens 1		existencialismus 1	paralogismus 1
chaos 1		nominalismus 1	panlogismus 1
eidos 1		nacionalismus 1	anarchismus 1

panpsychismus 1	historismus 1	akt 1
ostrakismus 1	antropocentrismus 1	fakt 1
idealismus 1	fetišismus 1	artefakt 1
materialismus 1	pragmatismus 1	afekt 1
personalismus 1	dogmatismus 1	synergický efekt 1
liberalismus 1	fanatismus 1	objekt 1
fatalismus 1	etatismus 1	subjekt 1
vitalismus 1	kvietismus 1	intelekt 1
individualismus 1	hermetismus 1	konflikt 1
dualismus 1	absolutismus 1	instinkt 1
intelektualismus 1	hinduismus 1	Gestalt 1
machiavelismus 1	atavismus 1	Lebenswelt 1
falibilismus 1	logický pozitivismus 1	invariant 1
eufemismus 1	pozitivismus 1	element 1
animismus 1	altruismus 1	fragment 1
optimismus 1	algoritmus 1	experiment 1
atomismus 1	nous 1	argument 1
organismus 1	homo homini lupus 1	horizont 1
mechanismus 1	circulus vitiosus 1	život 1
egalitarianismus 1	conatus 1	smrt 1
komunitarianismus 1	habitus 1	incest 1
mesianismus 1	mýtus 1	čest 1
helénismus 1	nexus 1	trest 1
feminismus 1	kauzální nexus 2	odměna a trest 1
determinismus 1	nús 1	neřest 1
indeterminismus 1		palimpsest 1
hedonismus 1	T	test 1
antagonismus 1		závist 1
kreacionismus 1	věčný návrat 1	radost 1
redukcionismus 1	falzifikovat 1	jinakost 1
monismus 1	subsumovat 1	úzkost 1
eudaimonismus 1	postulát 1	událost 1
novoplatonismus 1	signifikant – signifikát 1	milost 1
hylozoismus 1	predikát 1	danost 1
utilitarismus 1	adresát 1	pravděpodobnost 1
voluntarismus 1	stát 1	společnost 1
empirismus 1	předmět 1	otevřená společnost 1
behaviorismus 1	svět 1	věčnost 1

odpovědnost 1	V	chtonický 1
zkušenost 1		esoterický 1
vrženost 1	jev 1	onirický 1
spravedlnost 1	imperativ 1	empirický 1
prozřetelnost 1	osel Buridanův 1	egocentrický 1
nesmrtelnost 1		problematický 1
přítomnost 1	X	pragmatický 1
příčinnost 1		eidetický 1
dějinnost 1	komplex 1	genetický 1
povinnost 1	oidipovský komplex 1	heretický 1
ctnost 1	black box 1	estetický 1
nutnost 1	paradox 1	eklektický 1
mravnost 1		apodiktický 1
rovnost 1	Y	apofantický 1
možnost 1		autentický 1
holocaust 1	Upanišády 1	ontický 1
atribut 1	Vědy 1	asymptotický 1
text 1	eidetické vědy 1	stochastický 1
kontext 1	algebra logiky 1	kategorický 1
pobyť 1	Bůh hraje v kostky 1	klasický 1
	řečové hry 1	karteziánský 1
Ā	operátory 1	eukleidovský 1
	dějiny spásy 1	nekonečný 1
oběť 1	princip identity 1	konečný – nekonečný 1
paměť 1	hodnoty 1	
	Zenonovy paradoxy 1	Z
U	fuzzy 1	
		důkaz 1
tabu 1	Ý	zlatý řez 1
princip dostatečného důvodu 1		diskurz 1
milieu 1	jednoduchý 1	
lest rozumu 1	cyklický 1	Ž
parvenu 1	akademický 1	
guru 1	kanonický 1	lež 1